

TEKİN, Cemile (2018, Ekim), “Son Dönem Bosna Âlimlerinden Prof. Dr. Ömer Nakiçeviç”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S I : 143-170.
Makale Geliş Tarihi: 06/10/2018
Makale Kabul Tarihi: 07/10/2018

SON DÖNEM BOSNA ÂLİMLERİNDEN PROF. DR. ÖMER NAKİÇEVİÇ

Cemile TEKİN*

Öz

Bu makalede tanınmış Bosnalı bilim insanı Prof. Dr. Ömer Nakiçeviç’in hayatı ve eserleri incelenmiştir. O, yenilikçilik ve sosyalizmin Yugoslavya devletinin temel siyaseti olduğu dönemde yaşayan ve tehdit altında bulunduğu halde ehlişünnet anlayışına dayanan gelenekçi İslam düşüncesini savunmuş; bu yüzden yargılanmış; on yıl hapisanede tutulmuştur. İlk, orta, lise ve üniversiteyi Yugoslavya’da bitiren Profesör Nakiçeviç, o dönemde moda olan ideolojiler ve teoriler ile ilgilenmemiş; buna karşın akademik kariyer yaptıktan sonra genelde iki tür eser vermiştir. Bunlardan biri genellikle kendi zamanında yaşamış ünlü kişiler, diğeri ise Bosna-Hersek’te İslam kurumları ve kültürüdür. Yurt içinde ve yurt dışında değişik görevlerde bulunan Nakiçeviç’in 1982’de doçent olarak başladığı akademik hayatı üst düzey idareciliklerle devam etmiş; onun gayretleri sonucunda Bosna’da İslami bilimler sağlıklı bir ortamda sürdürülmüştür. Hâlen hayatta olan Nakiçeviç, 92 yaşında olmasına rağmen bilimsel çalışmalarına devam etmekte, hemen her gün Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi’nde derslerini vermektedir.

Anahtar Terimler: Ömer Nakiçeviç, Bosna âlimi, Genç Müslümanlar Teşkilatı, Eğitim.

PROF. DR. ÖMER NAKİÇEVİÇ: THE SCHOLAR OF LAST PERIODS IN BOSNIA

Abstract

This paper studies the life and work of the well-known Bosnian scientist Prof. Dr. Ömer Nakiçeviç. He advocated the idea of traditional Islam, based on the understanding of tolerance when living and threatened in the period when innovation and socialism were the basic politics of the Yugoslav state. That’s why he was sued and held in prison for ten years. Professor Nakicevic, who completed primary, secondary, and high school in the former Yugoslavia, was not interested in fashionable ideologies and theories at the time. On the other hand, he had two kinds

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, cemileh@hotmail.com ORCID:0000-0003-2694-3296

of works after his academic career. One of them is about famous people who usually lived in their own time, and the other is about Islamic institutions and culture in Bosnia-Herzegovina. The academic life of Nakicevic started in 1982 as an associate professor with various duties in the country and abroad and continued with senior assignments. As a result of his endeavors, Islamic science in Bosnia continued in a healthy environment. Nakiçevic is still alive and although he is at the age of 92 he continues his scientific studies and teaches at the Faculty of Islamic Sciences in Sarajevo almost every day.

Key words: Ömer Nakiçeviç, Bosnian Community, Young Muslimlms' Organization, Education.

Giriş

Bir bilim insanının biyografisi, kaleme aldığı eserleri, yetiştirdiği talebeleri, verdiği dersleri ve eğitime kurumsal katkıları göz önünde tutularak yazılabilir. Ayrıca onun, içinde yaşadığı devirdeki devlet idaresi ve kentin sosyokültürel, ekonomik ve siyasi koşulları ile ferdi yaşam öyküsünün etkili olduğu da unutulmamalıdır. Bilim insanını tarihsel olarak kendisinden evvelki ve sonrakiler ile ilişkilendirerek anlamak gerekir. Bu makalede, Bosna-Hersek Müslümanlarının eğitimi konusunda İbrahim Hakkı Çokiç¹ çizgisindeki eğitim anlayışının kendisine mahsus bir mümessili olarak görülen Prof. Dr. Ömer Nakiçeviç'in yaşamı, eserleri ve münevver arka planı belirli başlıklar altında, sistematik olarak ele alınacaktır. Nakiçeviç'in tahsil ve dinî zihniyetine ilişkin eksen konularını yakalamak adına bazı atıflarda bulunulsa da dizgeli olarak konuları ele almak bu makalenin hedefi dışındadır.

Yugoslavya'nın 1990'lı yıllarda dağılıp demokrasiye geçilmesiyle birlikte kurulan millî partilerin liderleri ile partiye en yakın kişiler genelde komünizm döneminde rejimin kurbanları idiler. Bunların büyük çoğu uzun süre ceza evinde kalmış insanlar olmasından dolayı

¹ Cemile Tekin, "Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basımına Yansımaları (1924-1939)", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/26, s. 176.

yaşadıklarını kitaplara dökmüşlerdir. Bu konuda 1990 yılından beri en az yirmi kitap ortaya çıkmıştır. Nakiçeviç, komünistler tarafından 20 yıla mahkûm edilip 10 yılını ceza evinde geçirmiş; ancak akademisyen olduğu halde bu konuda kitap kaleme almamıştır. Kendisiyle yapılan röportajlarda mahkûmiyeti ile alakalı sorulan sorulara verdiği cevaplar dışında bir yayınının bulunmaması günlük politikanın peşindeki siyasetçilere alet olmak istemediğindedir.

Kendisinden Arapça dersleri aldığım Nakiçeviç hocam ile bu çalışma kapsamında birkaç defa görüşme yapıldı, ayrıca yazdığı eserler tetkik edildi. İnsanın hocası ile ilgili bilgileri kâğıda dökmesi şeref verici olduğu kadar birtakım güçlükleri de beraberinde getirir. Birini her ne kadar yakından tanısanız da yazıya dökmek daha farklı bir tecrübeye karşılık gelir. Şüphesiz bu makalenin hedefi Nakiçeviç'e övgüyü öne çıkarmamakla birlikte, üzerimizdeki emeği gereği minnettarlığın yansımaları metinde yer bulacaktır. Bosna-Hersek'te İslam dini, eğitim ve ulema ile ilgili yapılan toplumsal, kültürel ve psikolojik alanlarda yapılan çalışmalarda Nakiçeviç'in eserlerine her ne kadar çok sık atıfta bulunulsa da kendisi ve çalışmaları hakkında sınırlı sayıda müstakil araştırma söz konusudur. Belki daha sonra yakın dönem Boşnak modernleşmesinin kişiler ve kurumlar üzerinden ayrıntılı dönemsel okumaları yapıldığında bu veriler ve anlatılar büyük resimde bir boşluğu dolduracaktır. Bu makalede Prof. Dr. Ömer Nakiçeviç'in hayatı, fikirleri ve olaylara bakışı ile yazdığı eserler incelenecektir.

1) Ömer Nakiçeviç'in Ailesi, Özgeçmişi ve Akademik Hayatı

Bosna-Hersek'te, Tuzla ilinin Teoçak ilçesinde 2 Ocak 1927 yılında dünyaya gelen Ömer Nakiçeviç, baba Hafız Fehim ve anne Nura'nın dokuz çocuğundan biridir. Ecdadı Osmanlı döneminde XIX. yüzyılın ikinci yarısında Saraybosna Kakany nahiyesinden Tuzla Teoçak nahiyesine göçmüştür. Büyük dedesi Mehmet Haraçıç, Teoçak'ta çiftçilik yaparken bir kaza sonucunda vefat etmiş, hamile olan hanımı babasının evine dönmüş ve orada Halil adlı bir erkek çocuk dünyaya getirmiş;

çocuğu öz babası yerine dedesinin nüfusuna yazdırmış; bu sebeple anne tarafının soyadı olan Nakiçeviç'i almıştır.

Halil, Koray nahiyesinde bulunan medreseden mezun olduktan sonra çiftçilik ve ticaret ile uğraşarak hayatını devam ettirmiş ve 104 yaşında vefat etmiştir². Ömer Nakiçeviç'in babası Fehim ile kardeşleri Cemil ve Ferhat, Behram Bey Medresesi'nde tahsil görmüşlerdir. Teoçak kasabasının eşrafından olan Hafız Fehim, bir taraftan ticaretle uğraşırken diğer taraftan siyasetle ilgilenmiş³; Mehmed Spaho'nun⁴ başında bulunduğu Yugoslavya Müslüman Partisi'nin⁵ aktif üyelerinden biri olmuştur. Bundan dolayı hem Spaho tarafından kendisine ödül verilmiş hem de Belgrat'ta düzenlenen Yugoslavya Müslümanları Riyaseti'ne Tuzla Müftüsü İbrahim Maglayliç'in göreve başlamasıyla⁶ ilgili düzenlenen resmî törende protokolde yer almıştır⁷. Fakat Bağımsız Hırvatistan Devleti kurulduktan⁸ hemen sonra yetkililer tarafından onun bu ödülüne el konulmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan (1939-1945) sonra kurulan Sosyalist Federatif Halk Yugoslavya Cumhuriyeti yetkililerince toplama kampında 18 ay tutulmuş; tahliyesi için tüm malını mülkünü

² Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 364-365.

³ Şemsa Haliloviç, ev hanımı, "Nakiçeviç Ailesi" konulu görüşme, Teoçak, 25 Haziran 2017.

⁴ Gülşah Kurt, "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Siyasi İlişkiler", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s. 280.

⁵ Kurt, *aynı eser*, s. 75.

⁶ Mustafa Imamović, *Islamska (vjerska) zajednica u Jugoslaviji 1918-1941*, Sarajevo 1988, s. 977.

⁷ Yugoslavya Krallığı'nın Yugoslavya Müslümanları Reisüluleması'nın tayin edilmesine dair kanun çıkardıktan sonra 1920'den beri resmî siyasetini tanıyan Tuzla Müftüsü İbrahim Maglayliç Efendi, dönemin Yugoslavya Krallığı başbakanı Dr. Milan Srškić'in önerisi üzerine Yugoslavya Kralı tarafından 12 Mayıs 1930'da tayin edilmiştir. Resmî tören 3 Ekim 1930'da Belgrat Bayraklı Cami'de gerçekleştirildikten sonra riyaset merkezi Belgrat'tan Saraybosna'ya taşınmıştır.

⁸ Cemile Tekin, *Hırvatistan Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye ile Münasebetleri*, Konya 2018, s. 54-55.

Tarım Kooperatif Kurumu'na teslim etmesi için zorlanması üzerine bunu kabul etikten sonra üçüncü gün tahliye olmuştur⁹.

Hafız Fehim'in dokuz çocuğundan beşi erkek, dördü kız idi. Ailede Ömer dâhil erkeklerin tamamı devrin önemli okullarında eğitim aldılar. Hafız Fehim'in en büyük oğlu Velid Efendi medresede okumuş; Teoçak'ta yaşadığı mahallenin camisinde hayatının sonuna kadar imamlık yapmıştır¹⁰. İkinci oğlu Abdulgaffar, ticaretle uğraşmış; 1945'te II. Dünya Savaşı sonunda partizanlar tarafından öldürülmüştür. Diğer oğlu Muhammet, medreseden mezun olduktan sonra banka memuru olarak görev yapmıştır. En küçük oğlu İzzet ise medrese tahsilinin ardından Teknoloji Fakültesi'ni bitirmiştir¹¹. Dört kızının hepsi ev hanım idi.

Ömer Nakiçeviç, ulema olan ailesinde küçük yaşta dinî eğitim almaya başladı. İlkokulu Teoçak'ta tamamladıktan sonra ortaokulu Tuzla Behram Bey Medresesi'nde bitirdi (Fotoğraf 1). Ardından Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nden 1947'de mezun oldu. Bir süre Saraybosna şehrinde Bosnalı Müslüman entelektüeller arasında bulundu (Fotoğraf 2). “*Genç Müslümanlar Teşkilatı*¹²” mensubu olduğu için yargılandı. 1949'da 20 yıl hapis cezası aldı¹³. On yıl sonra tahliye edilmiş ve yarım kalan eğitimine devam ederek Belgrat Üniversitesi Felsefe

⁹ Aziz Kadribegoviç, “İntervju sa Prof. Dr. Omerom Nakiçeviçem”(Röportaj), *Preporod*, 12 Januar 2010, s. 6.

¹⁰ Şemsa Haliloviç, *aynı görüşme*.

¹¹ Omer Nakiçeviç-Ibrahim Nakiçeviç, *Teoçak kroz protok Vremena*, Teoçak 2009, s. 144.

¹² Cemile Tekin, *Bosna-Hersek Devleti*, Konya 2011, s. 95.

¹³ Bosna-Hersek genelinde 1947'de *Organizacija Mladi Muslimani/ Genç Müslümanlar Teşkilatı* mensuplarına gözaltılar yapılmıştır. Tuzla ilinde faaliyet gösteren mensupları da 1947'de aynı sürece dâhil edip 24 Ağustos 1949'da Tuzla Mahkemesi'nde yargılamalar başlamıştır. Bu davaları basın tarafından takip edilmiştir. Bunlardan en dikkatli Tuzla yerel basın organı *Front Slobode* idi. Bu gazete mevcut rejimin tarafını tutarak mahkûm edilecek kişilerle ilgili bir sürü gerçek dışı bilgiler vermekteydi. Daha fazla bilgi için bk. Komisyon, *Bošnjaci i Drugi Svjetski Rat: Tokovi i Posljedice*, Sarajevo 2012, s. 287-288.

Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü'nde 1962'de lisans tahsilini tamamlamıştır. Arkasından 1963-1964 yılları arasında Kahire Radyosu'nda uzman olarak çalışmış; bu sırada Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde (Kulliyetu'l-adab) 1968'de “*Şeyh Hasan Kaft Pruşçak, raidu'l-'ulumi'l-'arabiyeti'l-islamiyyeti fi'l-Bosna ve'l-Herceg*” adlı yüksek lisans tezini hazırlamıştır. “*Arapsko-islamske znanosti u BiH i glavne škole od XV-XVII vijeka (Sarajevo, Mostar, Prusac)*” adlı Doktora tezini ise 1981'de Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde yapmıştır¹⁴.

Nakiçeviç, doktorasını tamamladıktan sonra Belgrat Radyosu'nda Arapça olarak yurtdışı radyo yayın programında tercümanlık ve spikerlik yapmaya başladı. Ardından Priştine Bölge Arşivi'nde Doğu Dillerinde yazılmış belgeler ve el yazmaların tasnif bölüm başkanlığı görevinde bulundu. Burada elde ettiği tecrübeler, sonraki yıllarda tarih alanında eserler yazmasına alt yapı oluşturmuştur.

Eski Yugoslavya topraklarında komünist sistemin baskısından dolayı II. Dünya Savaşı'ndan sonra Arapça dili bilenler azalmıştı. Fakat Yugoslavya'nın daha sonra Arap ülkeleriyle birçok çalışma anlaşması yaptığı için başta inşaat sektörü olmak üzere değişik alanlarda Arapça bilen tercüman konusunda sıkıntı yaşanmaya başlamıştır. Bundan dolayı devlet bu boşluğu rejim muhalifleriyle de olsa doldurmak zorunda kalmış olup bunlardan birisi Nakiçeviç'tir. 1969 ile 1972 yılları arasında Libya'da Bingazi Üniversitesi'nin inşaatı sürecinde tercümanlık ve yazışma işleri sorumlusu olarak çalışmış; bu görevden sonra Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Medresesi Arapça müderrisliğine atanmış; sekiz sene sonra 1980'de Saraybosna Unioinvest İnşaat Şirketi'nin Irak'ın başkenti Bağdat temsilciliğine tercüman ve yazı işleri sorumlusu olarak bir yıllığına gönderilmiştir. 1981'de Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Şarkiyat Bölümü'nde el yazma eserlerinde tasnif işlerinde uzman olarak bulunduktan sonra Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi

¹⁴ Omer Nakiçeviç, *U Vrtlogu Vremena (1927-2017)*, Sarajevo 2017, s. 364-365.

tarafından 17 Kasım 1982’de Hadis dersi vermek üzere doçent unvanıyla atanmıştır¹⁵.

Nakiçeviç, buradaki başarılarından sonra Yugoslavya Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 11.9.1986’da Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi Dekanlığına getirilmiştir¹⁶. 1988’de aynı göreve tekrar iki yıllığına atanmış fakat bir yıl sonra istifa etmiş; sadece fakülteadaki hadis dersi hocalığına devam etmiştir. Bosna-Hersek savaşı sırasında 1993’te Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi Dekanlığına getirilmiş; süresi dolunca aynı göreve tekrar 20 Nisan 1999’da atanmış ve 1 Eylül 2000’e kadar bu görevde kalmıştır (Fotoğraf 3).

O sırada aynı zamanda Mostar Džemal Bijedić Üniversitesi Pedagoji Akademisinde hadis dersi vermekteydi. Bunun dışında Novi Pazar İslami Bilimler Fakültesi’nde Arap Dili ve Edebiyatı dersi vermiştir. Ayrıca Novi Pazar Uluslararası Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümünde Arap Edebiyatı dersini yürütmüştür.

Uzun yıllar değişik üniversitelerde öğretim üyesi yapan Ömer Nakiçeviç, 12 Nisan 2000 tarihinde Bosna-Hersek İslam Birliği Başkanlığı kararıyla emekli olmuştur. Bunun hemen ardından 29 Mayıs 2000 tarihinde Bosna-Hersek İslam Birliği Başkanlığı kararıyla tekrar Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi Dekanlık görevine atanmış; 2001’de sona ermiştir. Hâlen aynı fakültede sözleşmeli öğretim üyesi olarak hadis derslerine girmektedir (Fotoğraf 3).

2) Fikir Hayatı ve Kültürel Hizmetleri

a) Teori ve İdeolojilere Karşı Olması

İslam’ın yorumlamasında kendine mahsus tutum ve yaklaşımı bulunan Nakiçeviç, Gazi Hüsrev Bey Medresesi’ni bitirdikten gelenekçi Bosna âlimi olarak 1945’ten sonra Yugoslavya’da toplumsal yapıyı

¹⁵ Aynı yer, s. 297.

¹⁶ Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi’nin başındaki yetkili kişi rektör olarak nitelendirilir.

şekillendiren, üniversiteler başta olmak üzere diğer tüm eğitim kurumlarında belirgin olarak mevcut olan resmî veya gayri resmî öğreti ve teoriler ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yaygın anlayışa rağmen o, herhangi bir teori veya ideolojiyi kendisine düstur edinmemiş; Osmanlı'dan intikal ettiği şekliyle İslam'ı anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır.

Nakiçeviç'in eserleri dikkatlice incelendiğinde, o dönemde popüler olan teoriler ve ideolojileri, korkunç hayaletler ve itici canavarlar gibi görüp onlara göre İslam'a bakmak istemediği görülür. O, özellikle İslam ve İslam geleneğinin sürdürücüsü olarak, yukarıda bahsedilen teoriler ve öğretiler bağlamında yorum yapmaktan uzak durmuştur.

Üstelik bulunduğu sosyal ortamda Mısırlı reformcu Muhammed Abduh'un¹⁷ (ö. 1905) yenilikçi fikirlerinin propagandasının yapılmasına karşın Nakiçeviç'in bir tane olsa bile yenilikçi İslam teorisine yönelik eseri yoktur.

Hayatı boyunca “izm”lerden uzak duran Nakiçeviç'in yazdığı eserlere detaylı bir şekilde bakıldığında sadece iki başlıkta izm kullandığı görülmekte, ancak bu tamamen İslami boyut taşımaktadır. Örneğin: *Na marginama verbalnog ranog sučeljavanja sunnizma (ortodoksije) i sufizma (misticizma) u islamu u BiH¹⁸/ Bosna-Hersek'te İslam'da Sünnizm (ortodoksluk) ve Sofizm (mistisizm) Üzerine Geçmişte Meydana Gelen Sözlü Çatışmalar*. Sofizm sözcüğünü karakteristik şekliyle kullanan Nakiçeviç'in; izm olarak Sofizm'den hoşlandığı söylenebilir. Çünkü Sofizm onun yazısında “modern” anlamda, Süneti inkâr eden bir öğreti değildir.

¹⁷ Muhammed Abduh'un hayatı ve yenilikçiliği hakkında bk. M. Sait Özervarlı, “Muhammed Abduh”, *Türkiye Diyanet vakfı İslam Ansiklopedisi*, (DİA), XXX, İstanbul 2005, s. 482-487.

¹⁸ Nakiçeviç, *U Vrtlogu Vremena (1927-2017)*, s.367.

b) Şahsiyetler, Örf ve Adetlerle İlgilenmesi

Teori ve ideolojilere Profesör Nakiçeviç'in karşı olma konusunda şimdiye dek herhangi bir yorum yapılmamıştır. Bu yüzden onun teori ve ideolojiler hakkında sessizliğinin sebeplerini araştırma yerine Bosna başta olmak üzere Balkanlarda Osmanlı coğrafyasındaki çok sayıda âlimin oldukça değerli yazılarıyla yerini doldurduğu kanaatine varılmaktadır. Ayrıca Nakiçeviç'in bir nevi "kişiler" olarak gördüğü mektepler, medreseler, tekkeler, vakıflar ve süreli yayınların kendine özgü bir üslupla tanımını yapmıştır.

Nakiçeviç, Bosna ve Balkanlar'da İslam ve İslam geleneğine bakışında ağırlığı her zaman bugünkü önemli kişiler ve kişilikler ile kurumlara vermiştir. O, sanki İslam'ın genelliği ve evrenselliğine şahsi iknalar, tecrübeler, tanıklıklar ve ifadeler yelpazesıyla bakan metodolojiyi seçmiş gibidir. Teoriler ve onların karşılaştırılmaları yerine kendine özgü bir üslupla kendi döneminde yaşamış şahısların tanımlanmasıyla ilgilenmektedir. Böyle bir metodu yazdığı *Hafiz Seid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana/ Hafiz Seid Zenunović ve Çevirdiği Kur'an, Hasan Kafi Pruščak-pionir arapsko-islamskih znanosti u BiH/ Hasan Kafi Pruščak: Bosna-Hersek'te Arap-İslam İlimlerin Öncüsü, Muhamed Pašić, zaboravljeni direktor Šerijatske gimnazije/Muhammet Paşiç, Unutulmuş Mekteb-i Nüvvab Lisesi Müdürü, Hafiz Omer Mušić, profesor (1903-1972)/ Profesör Hafiz Ömer Muşiç, Muhaddis Mustafa Pruščak/Muhadis Mustafa Pruščak, Fadlullah Bošnjak, njegovo mišljenje i pravna rasprava o prioritetu pojedinih esnafa kod ispraćaja i dočeka hadžija/Fadlullah Bošnjak: Hacıların Uğurlaması ve Karşılamasında Bazı Esnafların Önceliğine İlişkin Düşüncesi ve Hukuki Tartışması, Život i djelo Husein ef. Doze/ Hüseyin Cozo Efendi'nin Hayat ve Eserleri¹⁹ adlı kitaplarında titizce uygulamıştır.*

Nakiçeviç, bu şahıslar hakkında sadece onların huyu, kişiliği, meyil ve karakterlerinin tanığı olarak değil davranışları, eserleri,

¹⁹ Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 364-365.

tutumları, bağılıkları ve taahhütlerinin tanığı olarak yazmaktadır. Kaleme aldığı şahsiyetler ve şahıslar hakkında hüküm verdiği zaman elinden geldiğince da sert dil kullanmamaktadır. Aslında bu şahsiyetler ve kurumları ifade ederken tahsil gördüğü Behram Bey ve Gazi Hüsrev Bey medreselerinde öğretilen sorgulanmaz ve değişmez İslam ilmini ifade etmiş oluyordu. İşte Nakiçeviç'in kaleme aldığı şahıslar ve kayıtsızlıktan koparmak istediği tüm müesseselere tek tek bakmasının nedeni budur. Bu kişiler ve kurumları birbirlerine karşı çıkartmayıp anlaşmazlık içinde bırakmak istememektedir. Şahısların büyük çoğu yaşadıkları dönemde şiddetli tartışmalarda konu oldukları halde Nakiçeviç onlar hakkında bilinenleri sakin, sade, uygun dili kullanarak yazmıştır. Kendi aralarında yönlendirilen ağır ifadeleri hiçbir şekilde okurlara yansıtmak istememektedir.

Profesör Ömer Nakiçeviç, birçok yenilikçi projenin uygulanmak istendiği dönemde yaşayan bir Bosna âlimidir. Saraybosna'da XX. yüzyılda İslam ilmi ve geleneğinin hızlı bir şekilde erime ve yok olmasının tanığı olmuştur. Bu yok olma sürecinin durdurulmasında, yaşadığı ülkede İslam geleneğine yer bulunmasında onun sözleri son derece önemli kabul edilmiştir. Bundan dolayı ideologlar ve ideolojilerin istilaları döneminde kendisi de gelenekçi Bosna ulemasının güçlü bir temsilcisi olmuştur.

c) Yetiştirdiği Talebeler

Yukarıda belirtildiği gibi Nakiçeviç 1972 yılından itibaren 1980 yılına kadar Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde Arapça derslerini yürüttü. Bu süre zarfında ileride imam, hatip, müderris, akademisyen, diplomat, doktor, hâkim gibi önemli görevlerde bulunacak yüzlerce talebeyi çok disiplinli bir şekilde yetiştirdi. 1982'de Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi Hadis kürsüsüne atandıktan sonra birçok talebe onunla tanışma fırsatı buldu. Bunlardan bir kısmı hocanın kurallarına uyarak başarılı olup akademik çalışma yaptı. Şu anda Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi dekanı olan Prof. Dr. Zuhdiya Hasanoviç,

Nakiçeviç'in yetiştirdiği en başarılı talebesi olarak bilinmektedir. Onun dışında doktora öğrencisi merhum Prof. Dr. İbrahim Cananoviç ve Prof. Dr. Cemaludin Latiç'tir. Yüksek Lisansı ondan yapanlar ise Prof. Dr. Nusret Abdibegoviç, Muhamed Mehanoviç ve Mustafa Prlyaç'a'dır²⁰.

Aşağıda gösterileceği üzere Nakiçeviç'in 28 kitap ve yüze yakın makale ve tebliği bulunmasına karşılık 1982 yılından itibaren bugüne kadar sadece üç doktora ve üç yüksek lisans yaptırması, disiplinli bir bilim insanı olduğunu göstermektedir. Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde Arapça öğrettiği talebeler başta olmak üzere dersleri girdiği kişiler, Mısır, Tunus, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkelerindeki üniversitelerde Arapça kursu almadan doğrudan kazandıkları bölümlerde eğitime başlıyorlardı. Bunlardan bazıları; Bosna-Hersek Zenitsa İslami Bilimler Fakültesi'nde görevli hadis hocası Prof. Dr. Şefik Kurdiç, Saraybosna İslam Bilimler Fakültesi Prof. Dr. Mustafa Prlyaç'a²¹ akademik kariyer yapmışlardır.

d) Fikirleri Yüzünden Komünist Rejimin Onu Takip Etmesi

Hiçbir zaman Yugoslav Komünist rejimiyle yıldızı barışmayan Nakiçeviç, çalışma hayatında mevcut iktidara karşı oldukça tolerans gösteriyordu. Bununla birlikte Genç Müslümanlar Teşkilatı mensubu olarak ceza evinde kalmasından dolayı yönetime karşı güveni yoktu. Onun yazdığı onlarca eserde tolerans, dinler arası diyalog ve milliyetler arası iş birliği konularını değerlendirdiği halde Nakiçeviç, komünistler tarafından ikinci sınıf vatandaş daha doğrusu rejim düşmanı olarak görülmüştür.

Nakiçeviç'in gittiği yerler genelde İslam ülkeleridir. Bunun için herhangi bir İslam örgütü ile teması olup olmadığı sürekli soruşturuluyordu²². Uluslararası kongre veya konferans için her yurtdışına çıktığında dönüşte polise ifadeler verirken hep azarlayıcı

²⁰ Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 363-364.

²¹ Bu bilgiyi Nakiçeviç'ten şahsen dinledim.

²²Kadribegoviç, *aynı röportaj*, s. 7.

muameleye maruz kalmıştır. İşin ilginç onu sorgulayan polislerin normalde kültür seviyesi düşük kişiler olmasıdır. Yani rejim, aslanı kediye boğduruyordu.

Yurt içi seyahatlerinde de izlenen Nakiçeviç, kendi memleketine yani annesine ve yakınlarına ziyarete gittiğinde doğduğu kasabadaki komünist ajanları da ona göz kulak oluyorlar; takip ediyorlardı. Ata ocağının bulunduğu kasabada yetmişli yılların sonunda ve seksenli yılların başlarında ilk telefon hatları bağlanmış; Nakiçeviç'in baba ocağının karşısında oturan, Tarım Kooperatif Kurumu başkanı komünist ajanı olan şahıs, Nakiçeviç Teoçak'a varır varmaz orada ne yaptığını, kimlerle temas kurduğunu telefonla Saraybosna İstihbarat Alma Kurumu'na bildiriyordu. Tüm baskılara rağmen o, duruşunu değiştirmiyor, kararlı bir şekilde doğru bildiği yolda devam ediyordu.

e) Kendini Süsleyen Meziyetler

Bilim adamı sadece bilgi üreten insan anlamına gelmez. Onu süsleyen birtakım meziyetleri de vardır. Bundan dolayı doğru bildiğini hayatında uygular. Bu özellikleri şahsında uygulayan bilim insanlarından birisinin de Bosna'da Nakiçeviç olduğu söylenebilir.

Nakiçeviç'in öne çıkan meziyetlerinden biri disiplinli olmasıdır. Birisine randevu verdiği zaman istisnasız tam zamanında veya daha erken gelirdi. Karşısındaki insanların da aynı şekilde davranmasını isterdi. Nakiçeviç'i yakından tanıyanlar, hiçbir zaman hiç kimseyi beş dakika olsa bile bekletmediğini, bu konuda çok disiplinli olduğunu söylemektedirler²³.

Nakiçeviç'in zaman konusunda çok ciddi ve hassas olduğuna kendisinden Arapça dersleri aldığı sırada şahsen şahit oldum. Bir defasında "*sözünde durmayan kimsenin asaletten uzak, imanında şüphe olduğu*" vurgusunu yapmıştı.

²³ Eyüp Hacı, eski Bosna-Hersek Fransa büyükelçisi,

Disiplinin küçük yaştan itibaren okul sıralarında iken kazanılacağı görüşünde olan Nakiçeviç, daha ilk derste zamanında derse girilmesi gerektiğini söyler, dersine geç gelen öğrencilere hiçbir zaman anlayış göstermediği gibi değer de vermezdi. 1991’de açtığı Arapça kursuna 80 kişi başvurdu. Bu kursa ben de devam ediyordum. İlk dersimizde devamsızlık konusunda çok hassas olduğunu söyleyerek bu konuda kendine güvenmeyen öğrencilerin derhal vazgeçmelerini tavsiye etti. Ekim ayında başlayan kurs, sobasız binada kışın soğukunda devam ettiği için çok zor şartlarda ders yapılıyor; hocayla birlikte ayaklarımızı pösteği ile sarıyorduk. Kendisi o sırada 66 yaşında olduğu halde bir problemi olsa bile ihmal etmeden 80 kişiyle başlayan kursu iki kişiyle bitmiştir²⁴.

Bahse değer başka bir meziyeti ise cesaretli olmasıdır. Onun bu özelliği daha lise öğrenciliği sırasında mevcuttu. Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Medresesi’nde beşinci sınıf sınavlarına girmek için tek başına Teoçak’tan gittiğinde II. Dünya Savaşı şartlarında 12 gün yolculuk yaptığı görülmektedir. Bosna-Hersek savaşı sırasında (1992-1995) da başkent Saraybosna’da cadde ve sokaklara hiç kimse çıkmazken kendisi neredeyse her gün çarşıya çıkıp olup biteni haber alıyordu. Hatta savaşın en şiddetli olduğu 1993’te Mekteb-i Nüvvab binasının devredilmesinin işlemini kendisi başlatmıştır. O gün şahsen çarşıya giderken karşılaştığım Bihaç Üniversitesi’nin kurucu rektörü İsmet Kasumagiç Bey’den devir-teslim için hazırlanan programı haber aldım ve törene davet edildim.

Nakiçeviç, cesaret konusunda sınır tanımayan bir bilim insanıydı. Yine Bosna savaş döneminde, 1993’te, Batı Bosna Sırplar tarafından işgal edilmiş; en büyük şehir olan Banyaluka ve çevresinde 19 cami yakılarak Müslüman halkın bir kısmı öldürülmüş bir kısmı ise yerlerinden edilmişti²⁵. Şehirde çok az sayıda Boşnak kalmıştı. Bunlar, Banyaluka Müftüsü İbrahim Haliloviç ile birlikte elli kişiyi geçmiyordu.

²⁴ O kişilerden birisi ben, öbürü ise Selma Dizdar isimli bir Saraybosnalı Arapça öğretmeni idi.

²⁵ Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 347.

Çok kötü şartlar altında yaşam mücadelesi verdikleri için Bosna-Hersek İslam Birliği Reisüleması bunlara yardım için Gazi Hüsrev Bey Camii imamı ve aynı zamanda Naibürreis Hafız İsmet Spahiç ile Prof. Dr. Ömer Nakiçeviç'i görevlendirmiştir²⁶. Savaş şartlarında Saraybosna'dan Banyaluka şehrine yolculuk en azından 7-8 saat sürmekteydi. Buraya ulaşmak için tek bir tercih vardı; BM Barış Gücü askerlerinin himayesinde yolculuk gerçekleştirilebiliyordu. Spahiç ve Nakiçeviç zor durumda bulunan Boşnaklara yardım ulaştırmak uğruna yolculuğa başlamadan önce Barış Gücü yetkililerinin talebiyle tüm sorumlulukları üzerlerine aldıklarını belirten belgeyi imzalamış; çekinmeden ölümü göze almış; Banyaluka'ya gitmişlerdir.

f) En Zor Şartlarda Bile Boş Durmaması

Nakiçeviç'in eğitim konusunda küçük yaşta veya erken gençliğinde bile tercih ettiği alanda kararlı olduğu görülmektedir. Bu özelliği her şeyden önce aileden geliyordu. Babasının Teoçak kasabasında en zengin olduğu halde kendisini şımartmaması, mahalle mektebinde son derece kaliteli ilk eğitimi alması, orta ve lisede birkaç yabancı dil görmesi onun önünü açmıştır. Hâlbuki Behram Bey Medresesi'nden mezun olduktan sonra çoğu kişilerin yaptığı gibi hemen memurluğa atanabilirdi. O, hedefi daha büyük koymuştu. Üniversiteye başvurduğunda Doğu Diller bölümünü seçmiş; alt yapısı sağlam olan alanda uzmanlaşmak istemiştir.

Dünyada her şeyin bir sonunun olduğu, tasavvuf çevrelerince sıkıntılı zamanlarda 'Bu da geçer ya Hû' deyiminin bunun için sıkça söylendiği bilinmektedir. Nakiçeviç'in cezaevinde geçirdiği 10 yıl süre de sona ermiştir. Bosna-Hersek'te olumsuz yönleriyle bilinen Tuzla ve Zenitsa'daki cezaevlerinde ceza çektiği 10 yıl zarfında ağır işlerde çalışması ve hücrede kalması dışında eğitimle ilgilenmek serbest idi. Üstelik Zenitsa cezaevinde oldukça zengin kütüphane bulunmaktaydı. İsteyen her mahkûm o kütüphaneden faydalanabiliyordu. Bunun dışında

²⁶ Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 345.

mahkûmlara kendi imkânlarıyla abone oldukları süreli yayınlar getiriliyordu. Bunu fırsat bilen Nakiçeviç, o dönemde Üsküp'te çıkan Türkçe adı *Birlik*, Almanca adı *Internacionalna Politika* olan dergilere abone idi. O dönemde Yugoslavya'da en yüksek tirajlı gazete durumundaki *Borba* 100 derslik İngilizce öğrenme imkânı sunmuş;²⁷ Nakiçeviç, İngilizce öğrenme fırsatı bulmuştur.

Nakiçeviç, kütüphanede mevcut olan ağırlıklı yabancı diller üzerindeki kitapları sipariş vererek bol bol okuyordu. Çünkü tutuklanmadan önce yukarıda bahsedildiği gibi Doğu Dilleri bölümünde talebe idi. Yönlendiği diller Arapça ve Türkçe, ikinci planda ise İngilizce, Almanca ve Esperanto idi. Onun için cezaevinin kötü tarafı yanında iyi taraf da vardı; ceza çektiği ortamda aydınların bulunması önemli idi. Bu bağlamda şu ifadeyi kullanarak en zor şartlarda boş durmadığını vurgulamıştır: *“Hiçbir zaman boş durmadığımı yani hayatımda herhangi bir dönemde uyumadığımı demek istiyorum, yaşadığım sıkıntılı zamanlarda yazmıyordum fakat şartlara göre elime gelen kitapları ve süreli yayınları okuyordum. Bunun dışında yabancı dilleri; Besim Korkut hocayla Türkçe; ceza evinde beraber cezayı çeken Hofman isimli bir Alman üniversite öğrencisinden Almancayı, Arapça'yı ise Mevlana lakaplı Muhammet Maşiç Hoca'dan öğreniyordum. İngilizce ve Esperanto dili yüksek seviyede olmasa da az çok öğrenmişim. Cezaevinde yattığım 10 sene içinde belli ki üç üniversite bitirebilmişim. Hayatımda şartlar ve durumların büyük önem taşıdığını bu detaylarla dile getiriyorum.”*²⁸

Zenitsa'daki cezaevinde bulunduğu sırada aynı odayı meşhur Boşnak oryantalist Besim Korkut²⁹ hocayla paylaşmaktaydı. Boş

²⁷ Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 208.

²⁸ Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 209.

²⁹ Boşnak asıllı âlim. Travnik'te doğdu. Korkut ailesinden Ahmed Münip Efendi'nin oğludur. İlk öğreniminden sonra Travnik Rüştiyesi, Saraybosna'daki Okruġna Medresesi ve Kadılık Yüksek Okulu'ndan mezun oldu (1925). Yüksek öğrenimini Ezher Üniversitesi'nde tamamladı. 1931'de memleketine dönünce liselerde din dersi

zamanlarını ondan Türkçe öğrenmekle değerlendirmekteydi. Bir gün Nakiçeviç, incelediği *Türkçe Grameri* isimli ders kitabıyla ilgili eleştirileri dile getirdiğinde Besim Hoca: “*Bu kitaptan daha iyi kitabı kendin yazıncaya kadar bu kitapla idare et.*”³⁰ diye cevap vermiştir. Korkut Hocanın verdiği bu cevap, Nakiçeviç’in hayatında gittiği yolun işaret taşı olmuştur; yani bir kişinin başkasının çalışmasını eleştirebilmesi için kendisi aynı konuda daha iyi çalışma yapmalıdır.

Böylece Nakiçeviç’in kararlılığının, eğitim alanında büyük başarıya yol olduğuna dair en iyi örnek olarak gösterilebilir. Buna ilişkin Goethe’nin bir sözü vardır: “*İnandığı şeyi yapan insanın enerjisi asla tükenmez.*”³¹

g) Günlük Siyasete Girmemesi ve Fakülte Dışında Yöneticiliğinin Olmaması

İnsanoğlu tarihin en eski devirlerinden beri devleti idare etme konusunda farklı görüşler ileri sürmüştür; bunun gerçekleşmesi için mücadele etmiştir. Bir Müslüman aydını olan Ömer Nakiçeviç, yukarıda bahsedildiği gibi çocukluğundan itibaren ailesinin, erken gençliğinde ise kendi isteğiyle sırf ilme odaklanmıştır. Üniversite öğrenciliği döneminde mensup olduğu Genç Müslümanlar Teşkilatı siyasi bir özellik taşıdığı halde Nakiçeviç’in siyasi bir amaçla bu teşkilat adına herhangi bir

öğretmenliği yaptı. 1940-1944 yıllarında Saraybosna’daki Yüksek İslâmî-İlâhiyat Okulu’nda İslâm tarihi öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1945’te Saraybosna’daki Diyanet İşleri Başkanlığı’na üye seçildi, bir taraftan da lise öğretmenliğine devam etti. 1947-1950 yılları arasında Bosna-Hersek Halk Hükümeti’nin Millî Eğitim Bakanlığı ile Yüksek Öğrenim ve İlmî Müesseseler Komitesi’nde çalıştı. Araştırmacı olarak görev yaptığı Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü’nden “ilmî danışman” unvanıyla emekliye ayrıldı (1967). Daha sonra Saraybosna Üniversitesi Felsefe Fakültesi Doğu Dilleri Bölümü’nde sözleşmeli öğretim elemanı olarak Arapça dersleri okuttu. 30 Kasım 1975’te Saraybosna’da vefat etti. Daha fazla bilgi için bk. Muhammed Aruçi, “Besim Korkut”, *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 204.

³⁰ Nakiçeviç, *aynı eser*, s. 210.

³¹ Ahmet Ağırbaşı, *2000 Yılında 2000 Güzel Söz*, Konya 2000, s. 188.

faaliyette bulunmadığını hayatı boyunca yaptıkları göstermiştir. Onun ana ve tek amacı, insanlığa karşı yapılan çirkin hareketlere tepki vermektir

II. Dünya Savaşı'ndan sonra eski Yugoslavya topraklarında komünistlerin kurdukları Sosyalist Federatif Yugoslavya Cumhuriyeti'nin uyguladığı siyasete karşı sadece Boşnaklar ile Müslüman din adamlarından değil o ülkede yaşayan her etnik gruptan tepkiler vardı. Çünkü devletin kuruluş temelinde laiklik ilkesi bulunmakta, bu da insanların inancını istediği gibi yaşamasına mani olmaktaydı. Bu yüzden Genç Müslümanlar Teşkilatı mensupları dışında Hırvat ve Sırp'ların kurdukları örgütlerin mensupları da aynı kader paylaşmıştır. Örneğin Münih şehrinde bulunan "Stepime" isimli Hırvat Katolik Akademisi Başkanı Dr. Stjepan Kukolya'nın imzasıyla 20 Mayıs 1948 tarihli Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gelen bir mektupta: "*Din hürriyetini tanrısız komünizme karşı savunduğu için komünist Tito rejimi tarafından 16 sene hapis ve amele olarak çalışma cezasına mahkûm edilen ve halen Trakoscan hapishanesinde bulunan Zagreb ve Hırvatistan Başpiskoposu Dr. Aloysius Stepinac'ın serbest bırakılmasının temini hususunda, Türkiye Cumhurbaşkanı'ndan yardımlarını esirgememelerini istirham ediyorum.*"³² yazısından milliyete değil dine saldırılardan dolayı tepki gösterildiği görülmektedir.

Yugoslavya'da Genç Müslümanlar Teşkilatı ve benzeri dinî kuruluş mensuplarının faaliyetlerini insanlık ve din amaçlı yapımlarına karşı onları komünistler için çalışan kendi din adamları yani imamlar ve papazlar ihbar etmiştir³³. Bu ihanet ve rezaleti yaşayan Nakiçeviç, medrese mezunu olması ve bir süre de imamlık yapmasına rağmen ajanlık yapan imamlara tepki olarak hayat boyunca sarık takmayacağına ve cüppe giymeyeceğine yemin etmiştir. Ceza evinden çıktıktan sonra eğitim konusunda kaldığı yerden devam ederek hem komünist rejime

³² Cumhurbaşkanlığı Arşivi, İsmet İnönü Tasnifi, Yer no. 2/13-26, Fihrist no. 10203-1.

³³ Omer Nakiçeviç, akademisyen, "Genç Müslümanlar Teşkilatı mensuplarına ihanet edenler" konulu görüşme, Sarajevo, 3 Temmuz 2017.

hem de ona karşı bulunan tüm düşmanlarına en büyük silah olarak tek yolun bilim olduğunu göstermiştir. Daha önce bahsedildiği gibi, hapisneden kurtulduktan sonra kendisine karşı yapılan hak etmediği kötülöklere büyük tolerans gösterdiği halde ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüş; bu yüzden siyasi faaliyetlerden uzak durmuştur. Komünist sistem eski Yugoslavya topraklarında 1990'lı yılların başında çökmeye başlamış; demokrasi baş göstermeye başlamıştır. Bu ortamdan istifade eden Bosna Bilge Kralı olarak bilinen Aliya İzzetbegoviç tarafından kurulan Boşnak partisinde de aktif bir rol oynamamıştır. Bosna-Hersek Devleti bağımsızlığını kazanınca her alanda yapıldığı gibi diyanet işleri konusunda da değişiklikler yapılmıştır. Artık Yugoslavya dağıldığı için tüm eski sosyalist cumhuriyetler de bağımsızlık sürecine girmiş; her cumhuriyette diyanet işleri başkanı (reisülulema)³⁴ ayrı ayrı seçilmiştir. Aliya İzzetbegoviç Cumhurbaşkanı olarak dava arkadaşı Nakiçeviç'i Bosna-Hersek Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirmek istemiş;³⁵ neredeyse 45 sene önce yani 1947'de yakalandığında sarık takmayacağı ve cüppe giymeyeceğine dair ettiği yemini unutmamış; teklif edilen makamı sırf bunun için kabul etmemiştir.

Nakiçeviç'in yöneticilik kabiliyeti çok büyüktür. Diyanet İşleri Başkanlığı değil devleti idare edecek kapasiteye sahiptir. Bu yeteneğini, verilen görevleri en güzel şekilde yerine getirmesiyle ispat etmiştir. Buna bağılı olarak 1982'de Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi'nde göreve başladıktan sonra dekanlığa atanmıştır³⁶. Dekan olarak görev yaptığı

³⁴ Balkanlarda Osmanlı döneminden günümüze kullanılan unvan.

³⁵ Omer Nakiçeviç, akademisyen, "Reisülulema görevinin teklifi" konulu görüşme, Sarajevo 3 Temmuz 2017.

³⁶ Eski Sosyalist Federatif Yugoslavya Cumhuriyeti döneminde din tamamen devletten ayrı olmasından dolayı ilahiyat fakültelerinin en üst yönetim birimi olarak rektörlük bulunmaktaydı. Saraybosna İslami Bilimler Fakültesi'nin ilk rektörlüğünü Yugoslavya Reisüluleması üstlenmiştir. Ardından fakültenin eğitimi ve idaresi oturmaya başlayınca tecrübeli bir öğretim üyesi ve yönetici olarak Ömer Nakiçeviç getirilmiştir.

sürece fakültenin hem maddi-manevi problemleri hem de eğitim sorunlarını asgari seviyeye indirmiştir.

Dayton Barış Antlaşmasıyla³⁷ bitirilen Bosna-Hersek savaşı (1992-1995) başladığında Nakiçeviç, İslami Bilimler Fakültesi'nin dekanı idi. Savaş Ramazan Bayramı arifesinde başladı ve ilk bombalanan yer Gazi Hüsrev Bey Camii oldu. Külliye içinde caminin karşısında bulunan Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nin bitişiğindeki ek binada İslami Bilimler Fakültesi bulunuyordu. Nakiçeviç sadece dekan olarak değil en önce o şehrin vatandaşı, o medresenin hem eski talebesi hem müderrisi, o fakültenin öğretim üyesi olarak binada bulunan herhangi değerli bir eşyayı kurtarmak için büyük çaba göstermiştir. Öncelikle yaptığı iş, fakültenin arşivini kurtarmak olmuştur. Çok kötü şartlar altında arşivi muhafaza etmek için bulabildiği muşamba gibi koruma malzemelerinin içine koyup fakültenin avlusunda toprağın altına gömmüştür. Bunu yaptığı sırada yardım edecek ne Gazi Hüsrev Bey Medresesi ne de İslami Bilimler Fakültesi talebeleri vardı. Zira geleneksel olarak Ramazan ayında bu iki eğitim kurumundaki talebeler Saraybosna dışında bulunan yerleşim yerlerindeki cami ve mescitlerin cemaatlerine imam ve vaiz olarak görevlendirilmişlerdi. Arşivin önemine bağlı olarak başından geçen bir olayı Nakiçeviç şöyle anlattı: *“1959'da ceza evinden çıktıktan sonra okuduğum Belgrat Üniversitesi Felsefe Fakültesi Doğu Dilleri bölümünde devam etmek için fakülteye gittiğimde kayıtlı olduğuma dair hiçbir kanıt olmadığı söylendi. Çünkü o dönemde hüküm giymiş öğrencilerin dosyaları komünistler tarafından götürülmüştür. Fakat asistan olarak bölümde görevli benimle birlikte okuyan iki bayan öğrencinin şahitliğiyle kaydım yenilenmiş ve devam etmişim. Bu olayı beynime kazdığım için 33 sene sonra fakültenin en üst yöneticisi olarak*

³⁷ Tekin, *Bosna-Hersek Devleti*, s. 12.

talebelerimizin aynı mağduriyeti yaşamamaları için fakülte arşivinin muhafaza edilmesi gerektiğini düşünerek harekete geçtim.”³⁸

h) Ömer Nakiçeviç’in Eserleri

Ömer Nakiçeviç, özellikle biyografilerini yazdığı eğitim kurumları ve âlimlerle meşhurdur. Ele aldığı eğitim müesseseleri hakkında titizlikle çalışarak en ayrıntılı bilgileri toplamış ve arşiv belgelerini de kullanarak çalışmalarını yayımlamıştır. O, tahlili bir çalışmadan ziyade, hayli zengin bir bilgi birikimiyle geride tarihî malzeme olarak kullanılabilir eğitim ve âlimlere ait biyografileri bırakmıştır. Ayrıca onun çeşitli dergilerde yayımlanan 60 adet makale ve bilimsel toplantılarda sunduğu tebliğ bulunmaktadır. Yayımlamış olduğu kitapların isimleri ise kronolojik sıraya göre şu şekildedir:

1. *Hasan Kafî Pruščak – pionir arapsko-islamskih znanosti u BiH*, Sarajevo 1977.
2. *Protestni marš stanovnika Kosova*, Priština 1969.
3. *Arapsko islamke znanosti i glavne škole u BiH od XV-XVII (Sarajevo, Mostar, Prusac)*, Sarajevo 1981. godine, obnovljeno izdanje 1999.
4. *Uvod u hadiske znanosti, Hadis I*, Sarajevo 1986.
5. *Eliksir sreće, Džamii 's-sea 'dat – pogled na islamsku etiku u teoriji i praksi*, Muhammed Mahdi Ebu Darr En-Neraqi, prijevod sa arapskog i engleskog i naučna interpretacija sa Munirom Ahmetpahićem, Sarajevo 1995.
6. *Historijski razvoj institucije Rijaset*, Sarajevo 1996.

³⁸ Omer Nakiçeviç, akademisyen, “Savaş sırasında fakültenin arşivini kurtarma çabası” konulu görüşme, 8 Nisan Sarajevo 1997.

7. *Historijski razvoj Fakulteta islamskih nauka (1887-1998)*, Sarajevo 1998.
8. *Hadisi sa komentarom (predavanja za II godinu – pedagoški smjer)*, Sarajevo 1998.
9. Mustafa Mahmud, *Muhammed alejhi-s-salatu ve-s-selam (Pokušaj razumijevanja Vjerovjesničke biografije)*, FIN, Sarajevo 1994.
10. *U okrilju Kur'ana – Fi zilali'l Qur'an*, Seid Qutb 30 svezaka, prijevod sa arapskog (u rasponu 1996 - 2000, Prof. dr. Omer Nakičević, Prof. dr. Jusuf Ramić, mr. Mesud Hafizović, mr. Enes Ljevaković).
11. *Kur'anski belagat i njegov 'idžaz – nadnaravnost Kur'ana*, Sarajevo 2000.
12. *Karabeg*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo 2001.
13. *Poslanica o kur'anskim nadnaravnostima*, Bediuzzeman Said Nursi, Sarajevo 2002. (čeviri).
14. *Sirijsko predavanje*, prijevod iz djela *Risale-i Nur* od Bediuzzeman Said Nursi, Sarajevo 2003.
15. *Multeqa'l-ebhur (Stjecište mora)*, autor Ibrahim el-Halebi, komentar Vehbije Sulejmana Guverdžija el-Albanija, I tom, Sarajevo 2002. (čev: Dr. Omer Nakičević, mr. Enes Ljevaković, dr. Džemaluddin Latić).
16. *Muhammed b. Isma'il es-San'ani, Subulu's-Selam (Putevi spasa)*, komentar djela *Bulugu'l-meram min edilleti'l-ahkam* od Muhammeda b. Isma'il es-San'anija, Sarajevo 2003 (čeviri).
17. *Hafiz Seid Zenunović i njegov prijevod Kur'ana*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo 2002.
18. *Vodič ženama iz djela Risale-i Nur*, Sarajevo 2004.
19. *Islam između istine i optužbe*, Priredio dr. Ahmed Čelebi i dr., Sarajevo 2004.

20. *Komentar časnog Kur'ana*, el-Imamu'l-ekber, eš-šejh Mahmud Šeltut, rektör univerziteta el-Azher u Kairu (çeviri).
21. *Priručnik arapskog jezika I*, Sarajevo 1989. godine, sa Munirom Ahmetspahićem.
22. *Priručnik arapskog jezika 4*, Sarajevo 1989. godine, sa Munirom Ahmetspahićem.
23. *Arapski jezik, I razred osnovne škole*, Ministarstvo obrazovanja nauke, kulture i sporta – Pedagoški zavod BiH, Sarajevo 1995. (Omer Nakićević, sa Jusufom Ramićem i Mesudom Hafizovićem).
24. *Arapski jezik, II razred osnovne škole*, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta – Pedagoški zavod BiH, Sarajevo 1995. (Omer Nakićević sa Jusufom Ramićem i Mesudom Hafizovićem).
25. *Arapski jezik za III razred osnovne škole*, Ministrastvo obrazovanje, nauke, kulture i sporta – pedagoški zavod, Sarajevo 1995.(Omer Nakićević, sa Jusufom Ramićem i Mesudom Hafizovićem).
26. *Teočak kroz protok vremena*, Tuzla 2010.
27. *Muhamed Pašić, zaboravljeni direktor Šerijatske gimnazije*, Sarajevo 2011.
28. *Hafiz Omer Mušić, profesor (1903-1972)*, Tešanj 2012.
29. *U Vrtlogu Vremena (1927-2017)*, Sarajevo 2018.

Sonuç

Bosna, daha Osmanlı Devleti döneminde âlimleriyle ünlü bir İslam diyanı idi. 1878'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan itibaren Müslümanların eğitiminde birtakım sıkıntılar yaşanmış; özellikle Yugoslavya'nın komünist döneminde bu konudaki baskılar hat safhaya ulaşmış; yine de Ömer Nakiçeviç gibi ünlü âlimler yetişmiştir.

Prof. Dr. Ömer Nakiçeviç'in biyografisi, Bosna-Hersek bilim tarihi için büyük bir şanstır. Genç Müslümanlar Teşkilatı üyelerinden biri

olarak biyografisinde ailesi, memleketi, mensup olduğu teşkilat ile kader arkadaşlarından söz edilmiştir. O, hâlâ mücadele ettiği yolun bitmediğini, yetiştirdiği neslin devam etmesi gerektiğini sürekli vurgulamaktadır. Fakat bu yolda âlimlerin mücadelesinin yeterli olmadığı; Boşnak siyasetçileri ve iş adamlarının, gençlerle birlikte katkıda bulunmaları gerektiği mesajını vermektedir.

Nakiçeviç'in hayat mücadelesi ve eserleriyle ilgili yakında çıkan kitabı neredeyse bir asır ve üç kıtada devam eden hikâyesi ne kadar ilgi çekecekse o kadar da ilham verecektir. Onun eserlerinde, azim ve kararlılığından ödün vermediği; hiçbir durumda yenilgiyi kabul etmediği görölmektedir. Art arda gelen zorluklara rağmen hiçbir zaman kin, nefret ve intikam duygularına kapılmamıŝtır. 92 yaşında olmasına rağmen dimdik ayakta durmakta, bilimsel çalışmalarına devam etmektedir.

Kaynakça

1) Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, İsmet İnönü Tasnifi, Yer no. 2/13-26, Fihrist no. 10203-1.

2) Kitap ve Makaleler

AĞIRBAŝLI, Ahmet, *2000 Yılında 2000 Güzel Söz*, Konya 2000.

ARUÇI, Muhammed, "Besim Korkut", *DİA*, XXVI, Ankara 2002, s. 204.

IMAMOVIĆ, Mustafa, *Islamska (vjerska) zajednica u Jugoslaviji 1918-1941*, Sarajevo 1988.

KADRIBEGOVIĆ, Aziz, "İntervju sa Prof. Dr. Omerom Nakiçeviçem"(Röportaj), *Preporod*, 12 Januar 2010, s. 6-7.

KOMİSYON, *Boŝnjaci i Drugi Svjetski Rat: Tokovi i Posljedice*, Sarajevo 2012.

NAKIÇEVIĆ, Omer, *Arapsko islamke znanosti i glavne škole u BiH od XV-XVII (Sarajevo, Mostar, Prusac)*, Sarajevo 1988.

-----, *Hafiz Omer Mušić, Profesor (1903-1972)*, Izdavačko-Grafčka Kuća Planjax Tešanj 2012.

-----, *Protokol (Defter) Gornjetuzlanske Nahije 1873-1876*, Sarajevo 2015.

-----, *U Vrtlogu Vremena (1927-2017)*, Izdavačka Kuća Centar za Napredne Studije, Sarajevo 2017.

-----, Ibrahim Nakičević, *Teočak kroz protok Vremena*, Teočak 2009.

ÖZERVARLI, M. Sait, "Muhammed Abduh", *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s. 482-487.

SULEJMANPAŠIĆ, Zija, *13.SS Divizija Handžar (Istine i Laži)*, Kulturno Društvo Bošnjaka Preporad, Zagreb 2000.

TEKİN, Cemile, *Bosna-Hersek Devleti*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2011.

-----, *Hırvatistan Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye ile Münasebetleri*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2018.

-----, "Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/26, s. 171-184.

3) Tezler

KURT, Gülşah, "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Siyasi İlişkiler", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.

4) Canlı Kaynaklar

Nakičević, Omer, akademisyen, "Genç Müslümanlar Teşkilatı mensuplarına ihanet edenler" konulu görüşme, Sarajevo, 3 Temmuz 2017.

-----, akademisyen, "Reisülulema görevinin teklifi" konulu görüşme, Sarajevo, 4 Temmuz 2017.

-----, akademisyen, "Savaş sırasında fakültenin arşivini kurtarma çabası" konulu görüşme, Sarajevo, 8 Nisan 1997.

Şemsa Halilović, ev hanımı, "Nakičević Ailesi" konulu görüşme, Teočak, 25 Haziran 2017.

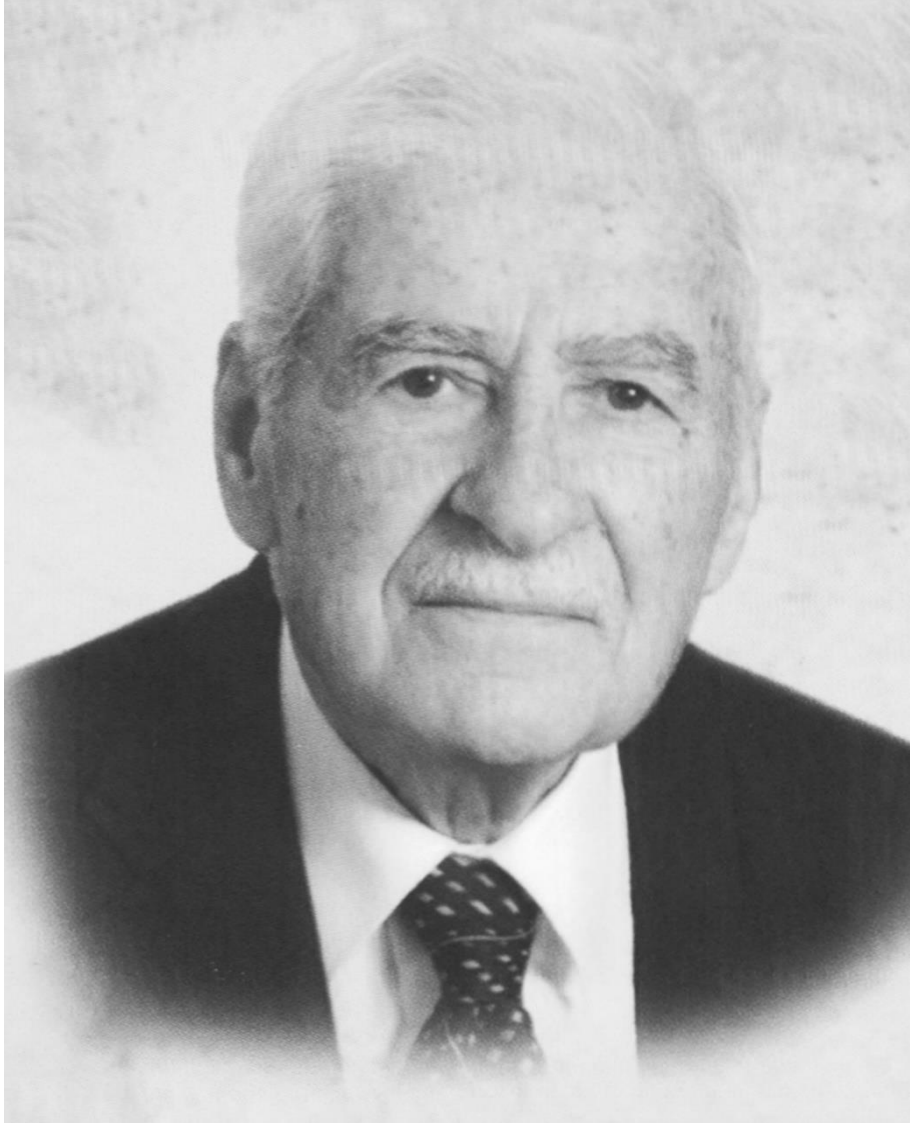
Fotoğraf 1: Ömer Nakiçeviç'in çocukluğu.

Fotoğraf 2: Gençlik yıllarında Ömer Nakiçeviç.

Fotoğraf 3: Orta yaşlarda Ömer Nakiçeviç.

Fotoğraf 4: Günümüzde Ömer Nakiçeviç.